

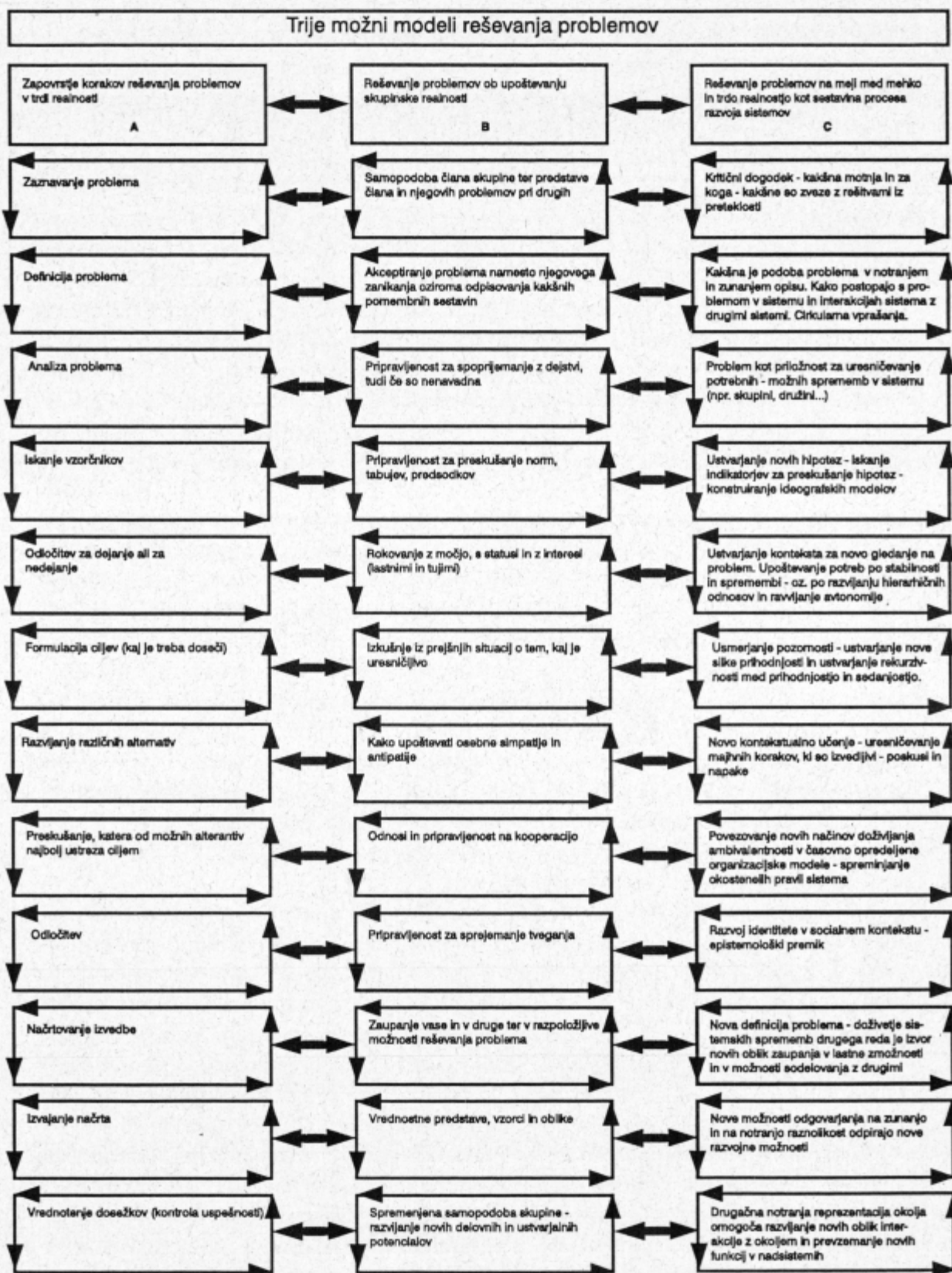
Bernard Stritih

Iskanje novih možnosti pri reševanju kompleksnih osebnih in socialnih problemov

Ena od značilnosti časa, v katerem živimo, je gotovo tudi ta, da postajajo predstave o problemih, s katerimi se moramo soočati kot posamezniki, skupine, narodi in tudi kot človeštvo, vedno bolj pestre, pa žal tudi vse bolj strašljive in grozljive. Ena vse bolj grozečih predstav je tudi "nezaposlenost". Pogosto lahko iz raznih medijev slišimo, da postaja vse večji "problem". Večkrat se tako znajdemo razpeti med problemi (in rešitvami), ki jih ponujajo politične in ekonomsko-gospodarske ustanove, pa tudi znanstvene in cerkvene ustanove. Zgodi se, da se na koncu obrnemo še k loteriji in "šlogarci". Kje iskati in najti pot iz tega labirinta (ne)rešljivih problemov? Kot znanstvenik po eni strani in pomočnik ljudem v stiskah po drugi strani mukoma iščem nove možnosti gledanja na svet in s tem tudi na "probleme". Obstaja še kakšna razgledna točka, kjer bi bilo mogoče ohraniti nekaj upanja in zagledati možnost rešilnih majhnih korakov? V sestavku bom poskušal odgovoriti na to vprašanje, naslanjajoč se tudi na sočasna iskanja številnih podobnih iskalcev pri nas in po svetu.

Predstavil bom shemo *Trije možni modeli reševanja problemov*. Lahko bi jo naslovil tudi "Tri različne strategije pri reševanju problemov", "Stara in nova paradigma pomoči za reševanje človeških problemov" ali "Tri konstrukcije realnosti v zvezi z reševanjem problemov". Če malo poenostavimo, sem v stolpcih A in B prikazal stopnje procesa v skladu s *tradicionalno*, v stolpcu C pa v skladu s *sistemsko paradigmo* človeške pomoči. V bistvu pa so stolpci deli kontinuuma, ki se razteza od tradicionalne (na levi) k novi epistemologiji (na desni), vendar se bom k tej predstavi vrnil na koncu komentarja o shemi.

V stolpcu A so prikazane stopnje reševanja ali pomoči za tiste probleme, ki (na prvi pogled) niso videti sami v sebi protislovni. Koraki reševanja se nizajo *linijsko*, kar pomeni, da vsak korak pelje k naslednjemu koraku. Vsak korak pomeni uporabo preskušanih tehničnih rešitev. Na ta način je smiselno reševati probleme, ki jih je mogoče opredeliti enoznačno. Seveda je (žal) mogoče na ta način oblikovati tudi celotno sliko sveta. Fritz B. Simon je tako sliko poimenoval "*trda realnost*" (1990: 37), Gregory Bateson pa "biljardni materializem" (cit. po Keeney 1987: 26). V taki sliki ni prostora za nejasnost, nemoč in skromnost. Vse je rešljivo in obvladljivo. To je *modernistični svet*, ki ima v epicentru "velikega manipulatorja" z imenom Jaz kot osrednjo točko kontrole in moči. Za razumevanje tako razumljenih problemov in za koncipiranje pomoči v zvezi z njimi zadostuje predpostavljeni okvir trde realnosti. To pomeni, da ni verjetno, da bi reševanje problema vplivalo na povečanje njegove kompleksnosti. Za primer lahko vzamemo vse probleme, pri katerih imamo opraviti le s pomanjkanjem določenih znanj, veščin ali informacij, zdravstvene probleme, kadar je bolezen jasno omejena na določeno žarišče ali neki

določeni organ, ki ne more ogroziti delovanja celotnega organizma, razne probleme v prometu, ekonomskem obnašanju itn. Bistvena značilnost tega načina reševanja problemov je, da ne postavlja ne vprašanja motivacije ne konsenza v skupini, ki ji posameznik pripada. Naj navedem še nekaj konkretnih primerov. Npr. potnik, ki s kovčkom v roki sprašuje za najcenejšo letalsko zvezo z New Yorkom; iskalec zaposlitve, ki bi sprejel kakršnokoli delo, da bi čim več zaslužil; mati, ki bi rada pomagala hčerki pri premagovanju težav z matematiko; bolnik na zobozdravniškem stolu, ki želi, da mu popravijo načet zob, itn. Vendar se že ob naštetih primerih vprašamo, ali je mogoče zanesljivo reči, da posameznik ali kakšen član njegove odnosne mreže v teku reševanja problema ne bo *naenkrat, iz nepojasnjenih razlogov* spremenil svojih motivov. Ko npr. potnik izve, da lahko v New York potuje razmeroma poceni prek havajskih otokov, se naenkrat ustraši dolgotrajnosti potovanja, iskalec zaposlitve prične tehtati možna zdravstvena tveganja, mati nena doma začuti jezo nad hčerko in razmišlja, ali s plačevanjem inštrukcij ne podpira njene lagodnosti, bolnik na zobozdravniškem stolu pa začne razmišljati, ali bo plomba, ki jo bo dobil v zdravstvenem domu, enako kvalitetna kot tista, ki bi jo dobil, sicer za več denarja, pri privatnem zobozdravniku. Lahko torej rečemo, da ni problema, ki bi po svoji naravi nedvomno sodil v prvi stolpec. Prav tako ni problema brez tistega, ki ga definira. Vsak problem lahko torej odpre vprašanje, kdo je kompetenten za njegovo definiranje (če smo seveda s tem vprašanjem že pripravljene skočiti v večjo kompleksnost, kot jo omogoča konstrukcija realnosti v skladu s stolpcem A). Tam, kjer imajo (si vzamejo) izvajalci pomoči pod krinko "objektivnosti", "strokovnosti" ali "znanstvenosti" absolutno kompetenco za definicijo problema, s tem odločilno vplivajo na to, da realnost, ki je okolje problema, *otrdi*, tako pa dobijo vse argumente za delovanje v skladu s stopnjami reševanja problema, ki so navedene v stolpcu A.

Ko danes, leta 1991, v Sloveniji razmišljamo o novi zakonski ureditvi celotnega socialnega varstva in o potrebi po spreminjanju oblik pomoči, je potrebna jasna zavest o tem, kako so pri nas v polpretekli dobi delovale ustanove za zdravstveno, psihiatrično, vzgojno in socialno pomoč ljudem. Bile so del paradržavnega aparata, t. i. samoupravljanje pa ni omogočalo njihovega odpiranja za dojetanje vedno večjega spektra kompleksnosti človeških težav in seveda tudi ni spodbujalo tega, da bi ustanove razvile drugačno ponudbo oblik pomoči, s čimer bi bilo mogoče odgovoriti na neskrto kompleksnost problemov. V terminologiji organizacijske teorije lahko rečemo, da moramo razne vrste pomoči oblikovati na način, ki bo ustrezal večji *kompleksnosti* človeških problemov in osebnih stisk. Že v dosedanem razvoju je zanimivo, da so se nove ponudbe pedagoških, zdravstvenih in socialnih programov razvijale zlasti tam, kjer se je vsaj na eni strani pojavil zasebnik kot naročnik in plačnik storitev ali kot partner v procesu pomoči. Taki primeri so razni jezikovni tečajji, zdravstvene storitve v zdraviliščih za tuje in domače samoplačnike, rekreacijske in vzgojno-kulturne dejavnosti za otroke itd. Tudi naše akcijsko-raziskovalne projekte uvrščam med inovativne dejavnosti, ki pomenijo novo, bolj kompleksno ponudbo oblik pomoči, glede na to, da sta v definiciji problema vedno sodelovali obe strani, se pravi sistem, ki je pomoč ponudil, in sistem, ki jo je sprejel.

Če ima uporabnik pravico, da sodeluje v definiciji problema (in te pravice ni bilo mogoče v celoti odvzeti niti v koncentracijskih taboriščih), se kompleksnost

problema poveča, ker je treba ves čas upoštevati *motivacijske dejavnike* pri uporabi pomoči in vpliv njegovega *odnosnega sistema* na dojetje implicirane simbolike določenih oblik pomoči. V stolpcu B sem prikazal, kako je mogoče in treba stalno preskušati konsenz med izvajalcem in prejemnikom pomoči glede na odnosni sistem, ki mu prejemnik pripada. Že pri opredelitvi izhodišča procesa pomoči je treba upoštevati podobo, ki jo ima prejemnik o sebi in o tem, kar mu pomeni problem v njegovem odnosnem sistemu. Tako je tudi pomembno, da sistem, ki ponuja pomoč, izvaja diagnostične postopke na tak način, da ves čas upošteva, kako prejemnik pomoči v svojem odnosnem sistemu doživlja stisko. Peter Luessi je o vlogi svetovalnega delavca v začetni fazi obravnave napisal:

“Nosilci problema - bodisi tisti, ki doživljajo stisko, ali pa kdo tretji - skušajo svetovalnega delavca ganiti s svojimi apeli za pomoč in ga zaplesti v koalicijsko z eno od udeleženi strani” (Luessi 1990: 89).

Če se svetovalnemu delavcu ne posreči ograditi (Luessi piše “upreti”) od individualnih prizadevanj vseh udeležencev problema, s tem zapravi možnost, da bi v pogajanjih za “instrumentalno definicijo” problema zavzel nujno potrebno *interpozicijo* in tako ohranil občutek za celoto interakcijskega sistema. Prva faza obravnave problema se zadovoljivo zaključi, ko je izdelan oris problema, ki poleg ozko (specifično) strokovne diagnoze vsebuje tudi oceno, kako so se vsi udeleženci problema pripravljani sprijazniti z vključitvijo sistema pomoči v njihov interakcijski sistem s “problemom” in kakšna je motivacija za sodelovanje v procesu pomoči. Luessi s tem v zvezi govori o *instrumentalni* ali *konduktivni definiciji problema*: “Konduktivna je, ker povezuje v celoto, če je le mogoče, vse za reševanje problema pomembne osebe (tiste, ki so udeleženi v problem in tiste, ki lahko prevzamejo določene vloge v procesu pomoči) glede na skupno (dejansko in možno) dojetje problema in glede na skupno zamisel/koncept reševanja problema” (Luessi 1990: 89, podčrtal B. S.).

Naslednja faza dela je postopno razvijanje načrta za dejansko pomoč, razvijanje kooperativnosti pri vseh udeležencih procesa pomoči in odločanje o dejanski pomoči. Že v fazi priprave za pomoč se pri vseh udeležencih procesa večja samozaupanje, ker lahko ugotavljajo, da se koncept, ki so ga skupaj pomagali razviti, postopoma uresničuje. Pomoč je uspešna, če se v procesu sodelovanja obeh sistemov vrednostne predstave, vedenjski vzorci in oblike interakcij med udeleženci problema tako spremenijo, da se njihova odvisnost od sistema pomoči postopno zmanjša. Zlasti v socialnem delu, kjer *osebna pomoč* v okviru svetovalnega dela praviloma poteka vzporedno z drugimi oblikami *stvarne pomoči* (kot so denarna podpora, pomoč pri iskanju zaposlitve, negi in varstvu otrok, pomoč z zasilno stanovanjsko namestitvijo itn.), včasih pa tudi vzporedno z odločanjem o medsebojnih *obveznostih v upravnem postopku*, je treba jasno razmejiti med temi pogosto sočasnimi procesi in s tem tudi opredeliti *prostor svobode*, kjer je mogoče kreativno delovanje vsakega udeleženca procesa. Kajti v odnosnih sistemih, ki so deležni pomoči, le uresničevanje možnosti za kreativno odločanje omogoča osebnostni razvoj ljudi in sistemske spremembe drugega reda. S tem pa že stopamo na tisto raven kompleksnosti, ki sem jo poskušal zajeti v stolpcu C.

Sistemska teorija, kibernetika drugega reda in znanost o kompleksnosti so nova znanstvena področja, ki med drugim omogočajo iskanje *nove paradigme* tudi pri

zagotavljanju osebne in socialne pomoči. Da bi razumeli izhodišče procesa pomoči, ki je opisan v stolpcu C, je treba pogledati medsebojno razmerje sistemov, ki dajejo in prejemajo pomoč, iz *zornega kota razvoja družbe in kulture kot celote*. Za primer takega gledanja navajam misel švicarskega avtorja Juerga Williija o poreklu narcističnih motenj. To je problematika, ki vzgojiteljem, psihiatrom, socialnim delavcem, kadrovičkom, menedžerjem in vsem, ki se ukvarjajo s socialno politiko, povzroča vse več skrbi in preglavic. Willi opozarja, da je pomembno gledati to problematiko kot neločljivi del celotnega dogajanja v naši zahodni kulturi in civilizaciji:

“Narcizma našega časa skoraj ne moremo pripisati določenim izoliranim vzrokom. Naša kultura se je bolj kot celota gibala v smeri narcizma, sprva z neopazno majhnimi koraki, sedaj pa z vedno hitrejšim tempom. Pri tem ni mogoče nikakršno jasno razlikovanje med narcizmom kot motnjo in narcizmom kot zgledom. Patološki problemi so žal bolezenski stranski pojavi celotnega procesa” (Willi 1985: 17).

Menim, da je Juerg Willi lahko prišel do takega pogleda na problematiko narcizma le po poti svoje epistemološke spremembe. Navedeni citat pa ni le bolj ali manj zanimiva teoretska formulacija nekega pojava, ampak je za avtorja izhodišče pri načrtovanju možnih oblik pomoči. Podobno je Bradford Keeney klasificiral pristope človeške pomoči glede na tri temeljne različne okvirje: *tradicionalna, linijska epistemologija, nelinejska epistemologija in prehod od ene k drugi epistemologiji* (Keeney 1987: 26). Pri raziskovanju in odločanju o epistemoloških vprašanjih ne gre le za različne filozofske predpostavke, ampak so pomembne povsem praktične posledice, ki izhajajo iz različnih epistemologij. Ko sem razmišljal o razliki med racionalnim, linijskim načinom reševanja problemov (stolpec A) in bolj zapletenim pristopom (stolpec B) se mi je pokazalo, da niso tako pomembne razlike med problemi, kot sta pomembni različni *družbeni vlogi* izvajalca in prejemnika pomoči. Razlike med načini reševanja problemov po metodiki stolpca B in C pa so drugačne narave. Keeney je uporabil primer o upoštevanju ukrivljenosti zemeljske površine pri gradbenem projektiranju. Če gradimo teniško igrišče, ne bi bilo smiselno, da bi v načrte vnesli podatke o ukrivljenosti zemeljske površine, ker je le ta zanemarljivo majhna (Keeney 1987: 75). Če pa se pripravlja načrt transkontinentalne železnice, teorija omogoča, praksa pa zahteva upoštevanje podatkov o ukrivljenosti zemeljske površine. Uporaba formul za ukrivljenost površine mi pomeni metaforo za uporabo znanstvenih tehnik na ravni, ki omogoča upoštevanje večje kompleksnosti, kot je zajeta v linijski konstrukciji sveta, pa hkrati linijske, tradicionalne epistemologije ne zavrže, temveč jo koristno izrabi v okvirih, kjer njena zloraba ni možna. Nekaj podobnega lahko rečemo o razlikah v epistemologijah, ki sta podlagi strategij stolpcev B in C. Pristop, ki je opisan z metodičnimi koraki v stolpcu C, je smiseln in potreben povsod tam, kjer imamo opraviti z vprašanji, ki so *usodna za življenje* posameznikov in družin. To so problemi težjih in dolgotrajnejših kriz, ki ogrožajo življenja, zdravje in socialno prosperiteto ljudi. To so radikalne, temeljne spremembe v družinskem statusu, poklicnih usmeritvah z velikimi socialnimi posledicami, problemi zasvojenosti, ki se vedno tičejo tako posameznikov kot družin, problemi v zvezi s težjimi duševnimi motnjami itd. Najpreprosteje upoštevamo načela nelinejske epistemologije, če ravnamo kot srednjeveški graditelji cest, ki še niso poznali zakonov, po katerih se ravna ukrivljenost

zemeljske površine. Ceste so gradili tako, da so sproti delali načrte, od travnika do travnika, od enega gozdnega roba do drugega, in si niso domišljali, da bi lahko pripravili dovolj kompleksen gradbeni načrt za celotno gradnjo. Vedeli so, da bo nekje prišlo do zapletov, ki jih ne bo mogoče racionalno pojasniti. Tudi pri delu z ljudmi lahko kot pomagajoči ravnamo tako, da se vnaprej odločimo za veliko skromnost pri napovedovanju procesov v daljših časovnih obdobjih in posledic, ki se bodo pokazale v socialnih sistemih. Če pri nujenju pomoči posamezniku (ali sistemu, ki posameznika vključuje) ne upoštevamo vse kompleksnosti problema in osebne stiske, se lahko pričnejo dogajati ugodne spremembe, vendar bo nepričakovano prišlo tudi do povsem novih problemov. To torej pomeni, da je umestno pričakovati nepričakovane zaplete in to upoštevati že v začetnem dogovoru o sodelovanju. Diagnostični proces v tem primeru implicira uporabo *hermenevtičnega pristopa*, ki je nujen za enakopravno dogovarjanje med sistemoma, pri čemer je vsak eksistenčno vezan na svojo logiko delovanja in vzdržuje svojo konstrukcijo realnosti. Etično in strokovno smo upravičeni delati na tak način, če pri prejemnikih pomoči posvečamo posebno pozornost sprotne dogovarjanju o željah in pripravljenosti za sodelovanje v procesu pomoči in če z vso možno skromnostjo, kar se da korektno, sledimo njihovi pripravljenosti za sodelovanje in dogovarjanje. Tako kot nekdanji graditelji cest moramo računati, da se bodo kljub vsej korektnosti dela v procesih pomoči in v razvoju pokazali paradoksi, ki jih ne bo mogoče preseči brez *pomoči tretjega sistema*. To je lahko supervizijska (intervizijska) pomoč ali druga organizacija sorodnega tipa, ki do takrat v reševanje problema ni bila neposredno vključena. Opisani način upoštevanja nelinejske epistemologije uvrščam po Keeneyu v kategorijo, ki pomeni prehod iz linijske v nelinejsko epistemologijo. To je način dela, pri katerem se pomagajoči sistem zavestno omeji na oblike ali metodične korake, navedene v stolpcu B, pri tem pa pomagajoči posvečajo posebno pozornost sklepanju in razvijanju medsebojnih dogovorov, ker predvidevajo, da bo prišlo do nevarnih problemov (ali katastrof, ki jih lahko v modelu ponazorimo kot nenadne prehode načina obvladovanja problematike iz višje na nižjo raven) ravno takrat, ko to ne bo predvideno. Mislim, da je pri naših dosedanjih akcijskih raziskavah in pri pomoči, ki smo jo v okviru teh raziskav ponudili, prevladovala prav ta strategija pomoči. Na kvalitativno višjo raven, ki je opisana z metodičnimi postopki v stolpcu C, s enim je posrečilo dvigniti le občasno.

Zanimivo je tudi primerjati tri stolpce v shemi z Grossmannovim (1991) "*hierarhijskim pogledom na sisteme*". Grossmann predlaga, da je pri obravnavanju ekosistemov (npr. dežele, mesta, gozdovi, korporacije) dobro razlikovati tri ravni: *strateško* (najvišjo), *raven holističnega gledanja* (vmesno) in *raven obravnavanja detajlov* (spodnjo).

"Na *spodnji ravni hierarhije nadzora* se nadzorujejo vsi podproces (ali podenote) procesa. Tu so tipični problemi nadzor nad produkcijo, distribucijo in časovnim redom (...) Na *spodnji ravni* navadno dobro poznamo večino spremenljivk in njihovih medsebojnih povezav. Problemi so točno določeni in navadno potrebujejo hitre rešitve. Podatki so že na razpolago in jih je ponavadi veliko. Metode morajo biti torej natančne in spodobne dati hitre odgovore, pogosto na podlagi številnih podatkov. Na splošno je časovno obzorje kratko. Pomembna problema tukaj sta velika količina podatkov in/ali potreba po hitrem ukrepanju (...)

Na ravni *holističnega gledanja* se posvečamo medsebojnim povezavam znotraj sistema (in povezavam sistema z okoljem, kar je pri Beeru funkcija inteligence, dodal B. S.) (...) Npr. regionalno planiranje: če je regija predvsem kmetijska, kakšno je razmerje do bližnjih gozdnih območij (...) Učinkovito orodje za holistično analizo ekosistemov so modeli povratnih zvez (feedback modeli) (...) Holistični pristop pomeni, da je treba združiti mnogo različnih detajlov in pogledov. Zato tu uporabljamo "združene" spremenljivke, sestavljene iz mnogih posameznih delčkov (...) Združevanje mnogih različnih elementov pomeni, da je treba upoštevati mnogotere povezave znotraj sistema. Elementi lahko pripadajo različnim področjem, zato je na tej ravni interdisciplinarnost nekaj samoumevnega. Združevanje spremenljivk zmanjšuje njihovo število. Zato imamo pri posameznih problemih na tej ravni navadno opravka z (mного) manj spremenljivkami kot na najnižji ravni. Cilji na tej ravni so dinamični in do neke mere nedoločeni (...) Posledica tega je, da podatki niso več tako natančni in jih marsikdaj niti nimamo (...) A četudi numerična vrednost spremenljivk ni vedno dostopna, je struktura povezav med stvarmi dobro znana (...) V realnih sistemih obstajajo v takih nedoločenih situacijah strukture povratnih zvez, da bi bile kos inherentnim nepredvidljivostim in se odzivale na odklone (...) Časovna obzorja so daljša kot na spodnji ravni.

Tipična *strateška cilja sta viabilnost (preživetje) in odpornost celotnega sistema*. Slovanska definicija viabilnosti je: sposobnost kaljenja in rasti ali samostojnega obstoja. "Prožnost" (Holling 1978, cit. po Grossmann: 220) je sposobnost sistema, da se po motnji ali propadu "odbije nazaj" in da ohrani to sposobnost (...) Modrost je najbrž za zdaj vendarle primernejša zastopnica takega znanja (za strateško upravljanje, op. B. S.). Mnogi napotki za strateško raven obstajajo kot pregovori (...) Vsekakor je znanje na tej ravni povsem drugačno od znanja na spodnji ali srednji ravni. Tipični so pomanjkanje podatkov, malo strukturnega vedenja ter *mehkost* in nenatančnost razpoložljivega znanja. Časovno obzorje je na tej ravni navadno zelo dolgo (...) O strukturi celotnega sistema se navadno odloča ali na strateški ravni ali v zunanjem okolju" (Grossmann 1991: 218-222, podčrtal B. S.).

Po mojem mnenju ustreza spodnja raven stolpcu A, srednja stolpcu B, stolpec C pa se pokriva s strateško ravni, kjer je treba zajeti zelo veliko kompleksnost, kar pomeni, da je slika sveta na tej ravni "mehka".

Pri pomoči v skladu z nelinejsko epistemologijo, ki je kot možen koncept metodičnih korakov opisana v stolpcu C, poskuša pomagajoči sistem zaznati, kako sistem, ki naj bi bil deležen pomoči, vzdržuje svojo *samoreferenčnost, avtonomnost in viabilnost* in poskuša tako uskladiti ter povezati delovanje obeh sistemov, da so možni vplivi v smislu *protiparadoksnega* delovanja. Ravno v tistih točkah, kjer se posrečijo protiparadoksne intervencije, postane sistem, ki prejema pomoč, dojemljiv za spremembe vzajemnih vzorcev socialnih vlog, ki se v daljšem časovnem obdobju izkažejo kot *sistemske spremembe drugega reda*. Delo v skladu z nelinejsko epistemologijo zahteva nepretrgano super- ali intervizijsko spremljanje in posebne spretnosti pri oblikovanju takih medsebojnih dogovorov, ki se v samorekurzivnem razvojnem procesu reševanja problematike sproti, kontinuirano spreminjajo in pri tem ne iztirijo iz vnaprej zaranega splošnega dogovora o procesu pomoči. Delovni dogovor o sodelovanju v procesu pomoči postane temeljno pravilo, po katerem se ravna *nadsistem*, ki ga sestavljata oba sistema (izvajalec in prejemnik pomoči).

Delovni dogovor je dober, če v nadsistemu omogoča zadovoljivo razmejitev med različnimi ravnmi procesa (nezavedna in telesna raven, zavestna raven, ki najbolj interferira s socialnimi procesi, in duhovna raven, ki omogoča razvijanje novih kulturnih vzorcev: tu se dogaja interferenca s sfero verskega življenja) in hkrati omogoča sinergične vplive med različnimi deli sistema. Proces pomoči je zaključen, ko pride v nadsistemu in s tem tudi v sistemu, ki je bil deležen pomoči, do *epistemoloških premikov*. Stolpec C pomeni raven strateškega (Grossmann 1991) ali političnega (Beer, Espejo 1989) obravnavanja problemov, katerega cilj je *viabilnost* celotnega nadsistema (pomagajoči-prejemnik) in njegovih podsistemov na nižjih ravneh rekurzivnosti. Podobno kot B. Keeney in M. Selvini-Palazzoli sprejemam dejstvo, da na tej ravni postane pomagajoči del sistema skupaj s prejemnikom, kar pomeni, da pomagajoči ravno tako (hkrati) dela na svoji epistemološki spremembi, kot dela prejemnik na svoji. Če poskuša človek opisati dogajanje na tej ravni, se mu zgodi podobno kot junakom Rollandovega romana Clerambault, ko so prebili zvočni zid v strateško razumevanje sebe in sveta - govoriti začne protislovne stvari, nekakšne *koane*. Shemi o reševanju problemov bi ustrezali taki stavki ali ugotovitve: problem=rešitev, problema ni mogoče definirati, problem je definicija problema, problem je problem, prejemnik pomoči pomaga pomočniku, največji problem je problem "problema" itn. Prav struktura koana pa je edino jamstvo, da se iz opisa ne izgubi vidik nejasnosti, skrivnostnosti, ki omogoča tudi doživetje nemoči in skromnosti pred neskončno kompleksnostjo kreature. Predstava "vrtinca", o kateri sem precej govoril, je npr. zame točka, kjer se mi vedno znova odpirajo možnosti novih opisov "problemov" in "rešitev". Vsako operacijsko zapiranje je novo odpiranje, vsak konec je nov začetek. Stolpec C je uporaben za vse probleme, pri katerih lahko predpostavljamo, da je skupina, ki rešuje problem, hkrati tudi del problema. To je pravzaprav situacija, ki jo je Watzlawick v naslovu ene svojih zadnjih knjig opedelil kot "čop barona Kljukca" (*Münchausens Zopf*, 1988). S tem naslovom je avtor poskušal na čim bolj provokativen način povedati, da lahko duševne bolezni in socialne probleme uspešno obravnavamo le, če jih razumemo kot dogajanje v *zaprtih, samoreferenčnih sistemih*, to pa pomeni, da je pomoč mogoča le, če se najde tak način, da sistem dvigne raven svojega delovanja, kakor se je rešil baron Kljukec, ko se je potegnil kvišku za svoj čop.

Poglejmo torej celotno shemo še enkrat z vidika kontinuuma (gl. sosed. str.).

Medtem ko smo bili pred petnajstimi leti prepričani, da smo se organizirali za nek določen cilj, danes vidim te dogodke precej drugače. Sedaj vem, da smo se *zapletli* v neko sodelovanje, ki je bilo notranje protislovno in je prav s tem omogočalo izražanje različnih osebnih nagnjenj, identitetnih problemov vseh sodelujočih in različnih pogledov ter načrtov za uresničevanje prihodnosti. Morda je za naš čas najpomembnejši zaključek našega raziskovalnega dela prav spoznanje, da se v skupini, ki si postavi smiselno delovno nalogo, lahko razvije *notranja avtopoetska organizacija*, ki se potem kaže kot zbir načel ali kot temeljno načelo, ki omogoča postopno razvijanje strukture. Mislim, da je v tem (bila) *kulturna in človeška vrednost* našega sodelovanja. To se je izražalo tudi v številnih posameznih dejanjih, dogodkih, domislicah, uvidih za reševanje tako psihičnih kot tudi interakcijskih problemov in spodbudah za individualno kreativnost udeležencev. *Strokovna vrednost* našega dela pa je (bila) predvsem v tem, da smo v praksi razvili,

ISKANJE NOVIH MOŽNOSTI PRI REŠEVANJU KOMPLEKSNIH OSEBNIH IN SOCIALNIH PROBLEMOV

A	B		C
	<i>epistemološki premik</i>		
	→		
linijska epistemologija "biljardna logika"	prehod cirkularnost kibernetika 1. reda		nelinijska epistemologija kibernetika 2. reda
			samoreferenčnost social. sistema (bazalna, procesualna, refleksija)
raven detajlov	holistična raven		strateška raven
budno spremljanje	koordinacija	inteligenca	politika
trdo			mehko
moderna			postmoderna
objektivni opazovalec			udeleženi opazovalec
spremembe prvega reda		spremembe drugega (tretjega?) reda	
dualizem			nadsistem
opazovalec-opazovano			pomagajoči-prejemnik
pomagajoči-prejemnik			
teniško igrišče		transkontinentalna železnica	
			hermenevtični pristop
			kibernetika jezika
			avtologija
trivialni stroji			netrivialni stroji
"banalni" problemi			usodna življenjska vprašanja
			vprašanje preživetja
			viabilnost
			avtopoeza
			avtonomija
			(proti)paradoks
			raven koanov
			razumevanje razumevanja
			problem problema
<p>Nevarnosti zgolj linijskega pristopa k reševanju problemov: egocentrični sistem destruktivni narcizem mesto kontrole = jaz pomagajoči kot "močni", ima monopol nad definicijo problema: (ne)vede se dela na tem, da prejemnik pomoči ostane nemočen, odvisen: onemogočanje avtopoeze, avtonomije, samoreferenčnosti</p>			

preizkusili in strokovno opisali *metodo dela*, ki pomeni hkratno upoštevanje individualne, skupinske in skupnostno-organizacijske ravni. Tak pristop ustreza idejam *socialne ekologije, sistemske teorije, kibernetike drugega reda, znanosti o kompleksnosti ali teoriji kompleksnih, samoreferenčnih sistemov*. Vendar mislim, da je najpomembnejše sporočilo našega dela to, da se je pokazala vrednost in smiselnost ohranjanja medsebojnega *pogovora* med zelo različnimi ljudmi, ki so se zavzemali za različne ideje in so ob upoštevanju medsebojne različnosti vendarle ravno z razgovorom ustvarjali nekaj, kar se je bistveno razlikovalo od produktov sodobnih institucij in je pomenilo odpiranje novih možnosti za bolj polno in smiselno življenje.

Literatura

- S. BEER: *Platform for Change*. Chichester: John Wiley, 1975.
- S. BEER: The Viable System Model: Its Provenience, Development, Methodology and Pathology. V: R. ESPEJO, R. HARNDEN (eds.): *The Viable System Model*. New York: Wiley, 1989, 11-38.
- R. ESPEJO, R. HARNDEN: *The Viable System Model: Interpretations and Applications of Stafford Beers VSM*. New York: John Wiley & Sons Ltd, 1989.
- R. ESPEJO: The VSM revisited. V: R. ESPEJO, R. HARNDEN: *The Viable System Model: Interpretations and Applications of Stafford Beers VSM*. New York: John Wiley & Sons Ltd, 1989.
- W. D. GROSSMANN: Hierarhija sistemov. *Nova revija* 1991; 10: 218-229.
- B. P. KEENEY: *Aesthetik des Wandels*. Hamburg: Isko-Press, 1987.
- P. LUESSI: *Systemische Sozialarbeit - Praktisches Lehrbuch der Sozialberatung*. Bern; Stuttgart: Haupt, 1991.
- R. ROLLAND: *Clerambault - izpoved svobodne vesti med svetovno vojno*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1976.
- M. SELVINI-PALAZZOLI, L. BOSCOLO, G. CECCHIN, G. PRATA: Hypothesizing-Circularity-Neutrality, *Fam Proc* 1980; 19: 3-12.
- M. SELVINI-PALAZZOLI, L. BOSCOLO, G. CECCHIN, G. PRATA: *Paradox and Counterparadox: A New Model in the Therapy of the Family in Schizophrenic Transaction*. 6th ed. London: Jason Aronson, 1985.
- F. B. SIMON: *Meine Psychose, mein Fahrrad und ich. Zur Selbstorganisation der Verrücktheit*. Heidelberg: Auer, 1990.
- P. WATZLAWICK: *Münchhausens Zopf oder Psychotherapie und "Wirklichkeit"*. Bern: Hans Huber, 1988.
- J. WILLI: *Koevolution - Die Kunst gemeinsamen Wachsens*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, 1985.